

Nemzeti kisebbségek és helyi önkormányzatok Csehországban, Morvaországban és Sziléziában

Doc. JUDr. Zdeněk Koudelka PhD

1 Nemzetiségi kisebbség

A nemzetiségi kisebbségek tagjainak jogairól szóló törvény értelmében a nemzetiségi kisebbség a Cseh Köztársaság jelenlegi területén élő cseh állampolgárok által alkotott közösség, amelynek tagjai az etnikai származásuk, a nyelvük, a kultúrájuk és a hagyományaik alapján rendszerint különböznek a többi állampolgártól és számbeli kisebbséget alkotnak az összlakossághoz képest. Ezzel egyidejűleg pedig a nemzetiségi kisebbség tagjai kifejezik azt az akaratot, hogy őket nemzetiségi kisebbségnek tekintsék, mégpedig azzal a céllal, hogy közösen törekedjenek a saját önazonosságuk, nyelvük és kultúrájuk megőrzésére és fejlesztésére. A nemzetiségi állampolgárok ezzel párhuzamosan kívánják kifejezni és megvédeni a történelmileg kialakult közösségük érdekeit. A tartósan letelepedett külföldiek (akár az oroszokról, az ukránokról vagy a vietnámiakról van szó), addig ameddig nem szerzik meg a cseh állampolgárságot, tehát nem tesznek eleget a nemzetiségi kisebbségek elismerésével kapcsán támasztott követelményeknek. (Iván, szerintem ez a mondat nincs befejezve.) Akkor sem, ha egyébként úgy viselkednek és cselekednek, mint nemzeti kisebbség. A csehországi oroszok és ukránok esetében a saját erősödő identitásuk főleg abban nyilvánul meg, hogy országos méretekben növekszik a görögkeleti és görögkatolikus hívek létszáma.

A népszámlálás kivételével az állami szervek a Cseh Köztársaságban nem kutakodnak a lakosok nemzetiségi hovatartozása iránt. A tízévenként megtartott népszámláláskor is önkéntes az adatszolgáltatás (legalábbis 2011-től), a megkérdezettek akár két nemzetiséget is megadhatnak (például gyakran így szerepel egymás mellett a cseh és morva nemzetiség), vagy ha úgy kívánják, meg is tagadhatják a válaszadást.

Egyes nemzetiségi jogokat a kisebbségi törvény csak azoknak a minősített kisebbségeknek garantál amelyek hagyományosan és tartósan Csehország, Morvaország és Szilézia területén élnek. Ilyen például a hivatali nyelvhasználat, a nemzetiségi nyelvű oktatás joga vagy az állami támogatásra való jogosultság. Egyetlen egy jogszabály sem deklarálja azonban taxatív módon, hogy kiket tekintenek hagyományos nemzetiségi kisebbségeknek. A jogalkalmazás szempontjából a következő közösségekről van szó – a szlovák, lengyel, német és roma kisebbségről. Ténylegesen ezekkel a kiemelt nemzetiségi jogokkal leginkább a volt Tescheni Fejedelemség területén koncentráltan élő lengyel kisebbség képes élni. A lengyelek állami támogatással működtetik saját alap- és középfokú iskoláikat, a sajtót és a tescheni helyi színházban lengyel nyelvű színpadot is fenntartanak. A nagyszámú szlovák és a kislétszámú német kisebbség tagjai szétszórtnak élnek az egész köztársaság területén, sehol sem alkotnak markáns közösséget, ezért nem is rendelkeznek saját színházakkal és iskolákkal. Sajtójuk és saját rádióműsoraik azonban nekik is vannak. Azt lehet mondani, hogy a hagyományos nemzetiségek már teljesen asszimilálódtak és inkább kétnyelvűek. Gyakran a kisebbségi honpolgárok cseh nyelvismerete jobb, mint az anyanyelvi készségeik. Ez főleg a többgenerációs vegyes házasságok következménye.

A problémamentes asszimiláció alól csak a romák jelentenek kivételt. A roma kisebbség helyzete döntően szociális kérdésnek számít, akkor is, ha gyakran esik szó a kérdés nemzetiségi

aspektusairól. Bár reálisan az ország legnépesebb kisebbségéről van szó (a becslések 300 000 főről beszélnek), csak nagyon kevés roma származású polgártárs deklarálja roma nemzetiségi hovatartozást (13 150 fő 2011-ben). Az állam támogatja a roma kulturális akciókat, rendezvényeket – például az állami fenntartású Roma Kulturális Múzeumot Brnóban, a roma sajtót és roma nyelvű rádióadást. Roma oktatási intézmények azonban nem működnek.

A nemzeti kisebbség tagjának azon cseh állampolgár tekinthető, aki más nemzetiséget deklarál, mint a csehet, egyúttal kinyilvánítja azon kívánságát, hogy őt a nemzeti kisebbség tagjának tekintsék és kezeljék, azokkal a személyekkel együtt, akik hozzá hasonlóan az adott nemzetiség tagjának vallják magukat. stejné národnosti.

A törvény rendelkezései nagyon problematikusak, mert nem számolnak a morva és sziléziai nemzet létezésével. Ezeket a közösségeket igazából nem is lehet nemzeti kisebbségnek tekinteni, mert esetükben olyan kisebb nemzetekről van szó, amelyek a cseh nemzet mellett a Cseh Köztársaság alkotóelemeinek tekinthetők. republiky. Ha a morva és sziléziai nemzetet valaki nemzetiségi kisebbségnek tartaná, akkor paradox helyzet alakulhatna ki, miután nagyon sok morvaországi és sziléziai településen ezen nemzetiségek alkotják a többséget, a csehek pedig a kisebbséget. Emiatt elvileg helyes a morva és sziléziai nemzet tagjaira úgy tekinteni, mint ahogyan az egységes Csehszlovákia fennállása idején 1945 után a cseh országrészekben élő szlovákokra és a Szlovákiában élő csehekre tekintettek. Azaz ezek a csehek és szlovákok ténylegesen kisebbségi helyzetben éltek, de a törvények és hatóságok nem úgy kezelték őket, mint a nemzetiségi kisebbségeket. Ilyennek akkoriban csupán a magyar, a lengyel, a német és az ukrán (ruszin) kisebbség számított.

A kisebbségi jogokat Csehországban, Morvaországban és Sziléziában egyéni, és nem kollektív jogként értelmezik. Ebből következően mindig a nemzeti kisebbségek tagjainak a jogairól van szó, nem pedig a nemzetiségi kisebbségek közösségi jogairól. A választási jogszabályok sem garantálják a kisebbségi képviseletet. Csupán egyetlen „kisebbségi“ vonatkozású előírás létezik – amennyiben egy településen a lakosságnak legalább a 10 %-a valamely nemzeti kisebbséghez tartozik, akkor ezen nemzetiség nyelvén is ki kell nyomtatni a szavazólapokat.

2 A települések megjelölése

Abban a városban vagy községben, ahol a legutóbbi népszámláláskor egy adott nemzetiséghez az összlakosságnak legalább 10 %-a tartozott, a település, a településrészek és az utcák vagy más közterek nevét, valamint az állami és önkormányzati épületek elnevezését a kisebbségi nyelven is fel kell tüntetni. Ennek feltétele az, hogy ezt az adott nemzeti kisebbség képviselői az önkormányzati képviselőtestület mellett működő nemzetiségi kisebbségi bizottságnál kérvényezzék, amelynek támogatnia kell ezt a kérést. Itt tehát nem a jogból következő jogosultságról lenne szó, hanem egy olyan lehetőségről, amelynek kihasználása az illetékes bizottság akaratán múlik. Igazából ezt az előnyt csupán a Teschenben és a környékén élő lengyel kisebbség képes kihasználni. A gyakorlatban eddig még nem került sor komolyabb vitára erről a kérdésről.

3. A települési és a kerületi önkormányzati képviselőtestület tárgyalási nyelve

A képviselőtestület tárgyalási nyelve alapesetben a cseh nyelv. Miután a Cseh Köztársaság lakossága etnikailag meglehetősen homogén, sem az alkotmányos rendet alkotó jogszabályok, sem más törvény nem deklarálja a cseh nyelvet államnyelvnek vagy hivatalos nyelvnek. Ennek ellenére a cseh nyelv a hatóságok eljárásában értelemszerűen rendelkezik ilyen státussal – ezen a nyelven folyik ügyintézés és ezen a nyelven tárgyalnak a képviselői testületek. A képviselőtestület tagja, aki valamely nemzetiségi kisebbséghez tartozik, egyúttal a csehtől eltérő anyanyelvvel rendelkezik, egészen addig nem támaszthat igényt arra, hogy a testület vagy akár ő maga más nyelven tárgyaljon, vagy szólaljon fel, amíg erről nem rendelkezik az adott képviselőtestület hivatalos tárgyalási rendje (egyfajta házszabálya). Ilyen esetben igazából tolmácsot kellene biztosítani a számára. A kivételeket az Európai regionális és kisebbségi nyelvek chartájának értelmében csupán a szlovák nyelv használata (mégpedig az egész ország területén) és a lengyel nyelv használata jelenti. Az utóbbi esetben azonban csak a morva-sziléziai járásokban (Frýdek-Místek és Karviná). Itt a helyi szintű települési – képviselőtestületek nyelvhasználatáról van szó. A középszintű kerületek szintjén az említett Charta szerint mindenütt csak a szlovák nyelv használatára nyílik lehetőség.

4 A települési nemzetiségi kisebbségi bizottságok

Azokon a településeken, ahol a legutóbbi népszámlálás adatai szerint az állampolgároknak legalább a 10 %-a a csehtől eltérő nemzetiséghez tartozik, a képviselőtestület létrehozza a nemzetiségi kisebbségek bizottságát. A választott tagokon kívül a bizottság rendelkezik olyan nemzetiségi tagokkal is, akiket az egyesülési törvény alapján létrehozott nemzetiségi szövetség delegált. A nemzetiségi kisebbségek képviselőinek azonban mindig legalább a bizottsági tagok felét kell kitenniük. A képviselőtestületnek mindig előre meg kell határozni, hogy összesen hány tagot tudnak delegálni a nemzetiségi szövetségek, továbbá el kell dönteni azt is, hogy azokat hogyan kell szétosztani az egymással esetlegesen konkuráló szövetségek között. Az önkormányzati képviselőtestületen múlik, hogy fenntartja-e magának a szövetségek által jelölt személyek jóváhagyási jogát, vagy inkább automatikusan tudomásul veszi azokat a jelölteket, akiket a nemzetiségi szövetségek jelöltek a bizottságba.

Kérdéses, hogyan történjen a bizottság létrehozása azokon a településeken, ahol a morva és sziléziai nemzet alkotja a többséget. Ha ilyen településeken a cseh nemzetiségű lakosok aránya eléri a 10 %-ot kell-e ott egyáltalán létrehozni a kisebbségi bizottságot? A törvény ezt nem írja elő, hiszen kifejezetten úgy fogalmaz, hogy a bizottságot a nem cseh nemzetiségű állampolgárok számára tartja fenn. Elvileg azonban ezt az opciót sem lehet kizárni. Minden a konkrét település képviselőtestületének az akaratán múlik.

5. A nemzetiségi kisebbségek bizottsága a kerületek szintjén

Azokban a középszintű önkormányzati kerületekben, ahol a legutóbbi népszámlálási adatok szerint legalább 5 %-ot ér el azoknak az állampolgároknak az aránya, akik a csehtől eltérő, de egymással azonos nemzetiségűnek vallják magukat, a kerületi képviselőtestület köteles

nemzetiségi kisebbségi bizottságot létrehozni. A törvény itt ugyan az állampolgárok 5 %-áról beszél, de a gyakorlatban valószínűleg mindenütt az összlakosság 5 %-ából kell majd kiindulni, mert a publikált népszámlálási adatok a lakosság nemzetiségi arányaira vonatkoznak. Ezen bizottság a választott tagokon kívül a nemzetiségi szövetségek által delegált tagokból tevődik össze. A képviselőtestületnek előre el kell dönteni, hogy hány ilyen tagot delegálhatnak a nemzetiségi szövetségek, és a településekhez hasonlóan azt is el kellene dönteni, hogy mi legyen a helyzet az egymással konkuráló szövetségek esetében. A nemzetiségi kisebbségek tagjainak azonban mindig legalább a bizottság tagjainak a felét kell kitenniük.

A kerületi szintű nemzetiségi kisebbségi bizottságokról szóló törvényi rendelkezések azért nagyon problematikusak, mert egyáltalán nem számolnak a morva és sziléziai nemzet létezésével. E nemzeteket nem lehet nemzeti kisebbségnek tekinteni, hanem inkább olyan kisebb nemzeteknek, amelyek a cseh nemzettel együtt alkotják a Cseh Köztársaság népének alkotó elemeit. Gyakorlatban a délmorvaországi, zlíni, alamouci és vysočínai kerületekben a morvákon kívül egyetlen más nemzetiség sem tesz eleget a törvény számbeli elvárásainak. Ennek ellenére egyes kerületek önkéntes alapon hoznak létre nemzetiségi kisebbségi bizottságokat. Önkéntes alapon működik ilyen bizottság a Karlove Vary-i, a Morvasziléziai és az Ústí kerületében. Egyes kerületi önkormányzatok ugyan nem hoznak létre bizottságot, hanem más nevű szerveket kreálnak, amelyeknek így értelemszerűen már nem kell eleget tenniük a törvényi előírásoknak. Ilyen például a már említett Dél-morvaországi Kerület, amelynek székhelyén, Brnóban működik a Nemzetiségi Kisebbségi Tanács, valamint ilyen Prága főváros is, ahol a tanács létrehozta a Nemzetiségi Kisebbségekért és az Idegenek Integrációjáért Felelős Bizottságot. További kerületekben sem ilyen jellegű bizottság, sem más szerv nem létezik. Ez is bizonyítja azt a tényt, hogy a morva kerületek nem úgy tekintik a morvákat, mint a nemzetiségi kisebbséget.

6. A települési és kerületi önkormányzati képviselőtestületi választójog és a külföldiek

A települési önkormányzatok szintjén mindazok az uniós polgárok rendelkeznek aktív és passzív választójoggal, akiknek az adott településen állandó lakóhelyük is van. Az uniós polgárok azonban nem lehetnek polgármesterek vagy alpolgármesterek, mert ezen posztok esetében előírás a cseh állampolgárság. Más – azaz a harmadik országbeli - külföldiek semmilyen választójoggal nem rendelkeznek. A kerületi szinten az aktív és passzív választójog egyértelműen kötődik a cseh állampolgársághoz. Tehát azt lehet mondani, hogy a külföldiek választójogi lehetőségeit a Cseh Köztársaságban az európai minimum szintjén állapították meg – ez azt jelenti, hogy csak az uniós polgárok szavazhatnak, ám ők is csak a települési szinten.

A lakosság nemzetiségi megoszlása

	2011. 3. 26.	2001. 3. 1.	1991. 3. 3.
Összlakosság	<u>10 562 214</u>	<u>10 230 060</u>	<u>10 302 215</u>
cseh	<u>6 732 104</u>	<u>9 249 777</u>	<u>8 363 768</u>
morva	<u>522 474</u>	<u>380 474</u>	<u>1 362 313</u>
sziléziai	<u>12 231</u>	<u>10 878</u>	<u>44 446</u>
szlovák	<u>149 140</u>	<u>193 190</u>	<u>314 877</u>
lengyel	<u>39 269</u>	<u>51 968</u>	<u>59 383</u>

német	<u>18 772</u>	<u>39 106</u>	<u>48 556</u>
roma	<u>5 199</u>	<u>11 746</u>	<u>32 903</u>
nem közölt	<u>2 742 669</u>	<u>172 827</u>	<u>22 017</u>

A lakosság állampolgárság szerinti megoszlása

		2011.3.26	2001.3.1.	1991.3.3.
Összlakosság		<u>10 562 214</u>	<u>10 230 060</u>	<u>10 302 215</u>
	Cseh	<u>10 019 018</u>	<u>10 080 507</u>	<u>10 079 120</u>
	Köztársaság			
	Szlovákia	<u>84 380</u>	<u>24 201</u>	<u>166 363</u>
ebből az alábbi	Németország	<u>20 780</u>	<u>3 438</u>	.
állampolgárság	Lengyelország	<u>17 865</u>	<u>13 350</u>	.
	Ukrajna	<u>117 810</u>	<u>20 628</u>	.
	Oroszország	<u>36 055</u>	<u>7 696</u>	.
	Vietnam	<u>53 110</u>	<u>18 210</u>	.